

**Lidská důstojnost. Nejvyšší morální princip a paradigma právního systému.
Základ a cíl lidských práv**

Tento učební materiál vznikl v rámci projektu *Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK (CZ.2.17/3.1.00/33279)* spolufinancovaného z prostředků Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a rozpočtu hlavního města Prahy.

Evropský sociální fond – Operační program Praha Adaptability
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Úvodní otázky a otazníky

- Jak jí rozumět? Jak interpretovat?
Brainstorming...
- Kde se setkáme?
- Role pro obor a praxi studovaného programu...
- Argumentace církví
- Struktura přednášky

Řada zvolených relevantních textů: 1)???

- „Whereas recognition of **the inherent dignity** and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world...” (Preamble)
- „**All human beings** are born free and **equal in dignity** and rights...” (Article 1, VDLP)

2) ???

- „Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných principech **lidské důstojnosti**, svobody, rovnosti a solidarity; spočívá na zásadách demokracie a právního státu“ (Preamble)
- **HLAVA I**
DŮSTOJNOST
- **Článek 1**
Lidská důstojnost
- „Lidská důstojnost je nedotknutelná. Musí být respektována a chráněna.“

2) ???

- LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE (pokračování):
  - **Článek 2**
  - **Právo na život**
    - 1. Každý má právo na život.
    - 2. Nikdo nesmí být odsouzen k trestu smrti ani popraven.
  - **Článek 3**
  - **Právo na nedotknutelnost lidské osobnosti**
    - 1. Každý má právo na to, aby byla respektována jeho fyzická a duševní nedotknutelnost.
    - 2. V lékařství a biologii se musí dodržovat zejména:

2) ???

- a) svobodný a informovaný souhlas dotčené osoby poskytnutý zákonem stanoveným způsobem;
- b) zákaz eugenických praktik, zejména těch, jejichž cílem je výběr lidských jedinců;
- c) zákaz využívat lidské tělo a jeho části jako takové jako zdroj finančního prospěchu;
- d) zákaz reprodukčního klonování lidských bytostí.
- **Článek 4**
- **Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu**
- Nikdo nesmí být mučen ani podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

2) ???

- **Článek 5**
- **Zákaz otroctví a nucené práce**
- 1. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.
- 2. Od nikoho se nesmí vyžadovat, aby vykonával nucené nebo povinné práce.
- 3. Obchod s lidmi je zakázán.

3) ???

- „...dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno (...) v duchu míru, **důstojnosti**, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity...” (Preambule)
- Hlava první
Obecná ustanovení
- Článek 1
- „Lidé jsou svobodní a **rovní v důstojnosti** i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.”

4) ???

- Kapitola I - Obecná ustanovení
- Článek 1 - Účel a předmět
- „Smluvní strany budou chránit **důstojnost** a svébytnost všech lidských bytostí a každému bez rozdílu zaručí úctu k integritě jeho bytosti a ostatní práva a základní svobody při aplikaci biologie a medicíny.“

5) ???

- **Article 1 - Purpose**
- „The purpose of the present Convention is to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities, and to promote respect for their **inherent dignity**.“

- **Article 3 - General principles**

- „The principles of the present Convention shall be:
- **Respect for inherent dignity**, individual autonomy including the freedom to make one's own choices, and independence of persons;
- Non-discrimination;
- Full and effective participation and inclusion in society;
- Respect for difference and acceptance of persons with disabilities as part of human diversity and humanity;
- Equality of opportunity;
- Accessibility;
- Equality between men and women;
- Respect for the evolving capacities of children with disabilities and respect for the right of children with disabilities to preserve their identities.“

6) Étos povolání sociálního pracovníka- kodex(y)

- *Ethics in Social Work, Statement of Principles* (Etika v sociální práci, prohlášení principů), označovaný jako Mezinárodní etický kodex sociální práce – principy, ze společné dílny *International Federation of Social Workers (IFSW)* (Mezinárodní federace sociálních pracovníků) a *International Association of Schools of Social Work (IASSW)* (Mezinárodní asociace vzdělavatelů v sociální práci) schválený valným shromážděním těchto organizací v australské Adelaide v říjnu 2004.
- Již v nadpisu dokumentu se objevuje prezentace etických principů: „Základem sociální práce jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.“;
- O podpoře lidské důstojnosti a lidských práv a o sociální soudržnosti hovoří rovněž Doporučení (2001) Rady Evropy o sociálních pracovnících; „Kodexy etiky a chování sociálních pracovníků a agentur jsou pro podporu účinné sociální práce nezbytné a zajišťují respekt k lidskému životu“ –
- lépe kodexy étosu či profesní morálky

Pohled do sousedství

- *Profesní etické principy Německého profesního svazu pro sociální práci v preambuli odvolává na příslušný dokument IFSWa konstatuje, že **bezpodmínečnou a všeobecnou orientaci** pro své jednání spatřují jeho členové v důstojnosti lidské osoby a prostřednictvím solidarity a strukturální spravedlnosti se zavazují hodnotám, které zajišťují **začlenění osoby** do společnosti a její **ochranu** ve společnosti (srov. např. inkluzi osob s postižením dle Úmluvy o právech osob s postižením, 2006)*
- srov. český kodex, 2006.

???

- 2. Definition of Social Work
- The social work profession promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. **Principles of human rights and social justice are fundamental to social work.**

???

- 4. Principles
- **4.1. Human Rights and Human Dignity**
- Social work is based on respect for the inherent worth and dignity of all people, and the rights that follow from this. Social workers should uphold and defend each person's physical, psychological, emotional and spiritual integrity and well-being. This means:
/Srov. Milfait, René: Fundamentální eticko-lidskoprávní principy etických kodexů sociálních pracovníků. Objasnění a odpovídající povinnosti a zodpovědnosti, in: Etika a lidská práva v sociálních službách, Praha: Centrum sociálních služeb, 2008./

- **4. Principy**
- **4.1 Lidská práva a lidská důstojnost**
- Sociální práce je založena na respektu k hodnotě a **důstojnosti všech lidí** a na právech, která z toho vyplývají. Sociální pracovníci podporují a chrání fyzickou, duševní, emocionální a duchovní integritu a blaho každého člověka. To znamená:
  - **1. Respektovat právo na sebeurčení** - sociální pracovníci respektují a podporují právo lidí na provádění vlastních výběrů a rozhodnutí, nezávisle na jejich hodnotách a životních rozhodnutích, za předpokladu, že to neohrozí práva a legitimní zájmy druhých.
  - **2. Podporovat právo na participaci** - sociální pracovníci podporují plné zapojení a účast lidí, kteří používají jejich služby, takovými způsoby, aby mohli dosáhnout zmocnění ve všech aspektech rozhodování a jednání, které ovlivňuje jejich život.

???

- **3. Jednat s každým člověkem jako s celostní bytostí** - sociální pracovníci se zajímají o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usilují o rozpoznání všech aspektů života člověka.
- **4. Identifikovat a rozvinout silné stránky** - sociální pracovníci se zaměřují na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit, a tak podporují jejich zmocnění.

ZÁKON

ze dne 14. března 2006

o sociálních službách

- „§ 2
Základní zásady
- (2) Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb **musí zachovávat lidskou důstojnost osob**. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.“

7) Př. **Id** v pastorálním dokumentu

- GS – nadpisy a struktura: část první Kapitola 1 Důstojnost lidské osoby /podnadpis Člověk je stvořen k Božímu obrazu/
- Př. společného prohlášení Evangelické a katolické církve v SRN k problematice důstojného umírání
- Př. Stanovisko církví a náboženských společností v ČR k problematice eutanasie (2005)

8) ???

- „1. Posláním Rady Evropy je chránit **důstojnost všech lidí** a práva, jež z ní lze odvodit...
- 5. Povinnost respektovat a chránit **důstojnost** všech smrtelně nemocných a umírajících osob je odvozena z **nedotknutelnosti lidské důstojnosti** ve všech obdobích života. Respekt a ochrana nacházejí svůj výraz v poskytnutí přiměřeného prostředí, umožňujícího člověku **důstojné** umírání...
- 7. Základní práva odvozená z **důstojnosti smrtelně nemocných nebo umírajících osob** jsou dnes ohrožena mnoha faktory:...
- 8. aby ve všech ohledech respektovala a chránila **důstojnost smrtelně nemocných nebo umírajících lidí**, a to tím:
  - a. že uznají a budou hájit nárok smrtelně nemocných nebo umírajících lidí na komplexní paliativní péči a že přijmou příslušná opatření:
  - b. tím, že budou chránit právo smrtelně nemocných a umírajících osob na sebeurčení a že pro to přijmou nutná opatření:...
  - c. že zachovají předpis, zakazující úmyslné usmrcení smrtelně nemocných nebo umírajících osob a že zároveň:...

Příklady aktuálního porušování: ale proč?

- Obchod s lidmi do sexuálního průmyslu –
- proč je morálně zavrženíhodný? a trestným činem?
- Hlava Trz Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti
- V čem spočívá **porušení lidské důstojnosti**?

Semantické jádro lidské důstojnosti

- I přes potřebu konkretizace a aktualizace není **lidská důstojnost** prázdným pojmem, který se může libovolně naplňovat
- I zde hraje roli I. Kant a jeho kategorický imperativ o člověku jako účelu o sobě (tzv. Selbstzweckformel):

Důstojnost u Kanta

- Podle Kanta se vyznačuje člověk jako bytost, která nemá relativní hodnotu, která by se dala vyjádřit v kategoriích „ceny“ pro zboží, ale bezpodmínečnou hodnotu, totiž důstojnost.
- *Důvodem této důstojnosti, která je zbavena všech relativizací, tvoří určení člověka jako mravního subjektu (zum sittlichen Subjektsein), uznání jeho svobody k zodpovědnému sebeurčení (Selbstbestimmung).*

Tuto souvislost mezi důstojností, lidským bytím a bytím osoby vystihuje citát z jeho díla *Metafyzika mravů*, resp. část *Učení o ctnosti (Tugendlehre)*:

- *„Pouze člověk považovaný za osobu, tzn. za subjekt morálně-praktického rozumu, je povýšen nad veškerou cenu; neboť jako takového (homo noumenon) je třeba jej ocenit ne pouze jako prostředek k jiným, ano dokonce jeho vlastním účelům, ale jako účel sám o sobě, tzn. že má důstojnost (absolutní vnitřní hodnotu), čímž si od všech ostatních rozumových bytostí vynucuje respekt (úctu), (...) může se považovat za rovného tomu druhému.“*

Kategorický imperativ

- Kantův kategorický imperativ:
„jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“

Kant pak vykládá povinnosti s tím spojené nejprve vůči sobě a konstatuje:

- *„Člověk však není žádnou věcí, a proto ani něčím, čeho by se dalo použít jako pouhého prostředku, nýbrž musí být vždy v každém svém jednání považován za účel sám o sobě. Nesmím tedy nijak disponovat s člověkem v mé osobě, mrzačit ho, kazit nebo usmrtit.“*

Svoboda vázaná bezpodmínečnými princípy

- Vnímání svobody je pod zásadou: *„jednej tak, abys zohlednil práva a povinnosti všech, kdo jsou zúčastněni souvislosti jednání, jak tvá vlastní, tak i všech ostatních“* (Alan Gewirth)
- a aby se toto mohlo konkrétně dít v právu a nezůstávat jen osobní maximou, existuje stát jako „Community of Rights“ (Alan Gewirth), tedy pro zajištění společného dobra, které kulminuje ve společenství práv (srov. mravní autonomie)

Zákaz totální instrumentalizace

- Důstojnost pak znamená *zákaz totální instrumentalizace člověka.*

Semantické jádro lidské důstojnosti: princip zásadního postavení subjektu možné zodpovědnosti

- ***lidská důstojnost** jako princip zásadního postavení subjektu:* každý člověk je morální a právní subjekt, tzn. že vlastní svébytnost, která se nemůže nikdy i přes všechnu závislost na vnějších faktorech ztratit. Proto odporuje tomuto principu kompletní zvěcnění, resp. instrumentalizace, komercializace člověka;

Princip zásadní rovnosti

- *lidská důstojnost* (dále *Id*) jako princip zásadní rovnosti všech lidí: Kantovo pojetí autonomie ukázalo, že řeč o *Id* vždy zahrnuje vztah vzájemného uznání. Této zásadní rovnosti odporuje pojetí, které chce učinit lidskou důstojnost závislou na určitých vlastnostech člověka (např. barva kůže, rasa, pohlaví, tělesné či duševní kapacity).

Trvalé problémy

- I když je pojem Id tak fundamentální, stěžejní pro etiku, právo, biomedicínskou etiku, pro etickou reflexi v sociální práci, zůstávají mnohé otázky a problémy. Zmíníme alespoň dva okruhy:

Trvalý problém extenze (rozsah významu pojmu):

- kdo je vůbec subjektem Id?
- O tom jsou dohady a spory
- Problém extenze existuje zejména ve spojení s počátkem a koncem lidského života –
- Komu a odkdy vlastně náleží morálně právní status Id? (embryu? člověku v kómatu? dočasně či trvale neschopnému se rozhodovat?)

Trvalý problém určení nerespektování Id:

- i když dojde k určité shodě o obsahu, odůvodnění a dosahu Id, je otázkou, kdy dochází k nerespektování (porušení) Id. V některých případech je to nesporné: znásilnění, vražda, obchod s lidmi.
- Jinak ale obtížné: např. výzkum na lidech, kteří nejsou způsobilí poskytnout souhlas, a tento výzkum slouží užitku druhých. Nestává se zde takový člověk pouhým objektem a nástrojem?
- Argument protichůdných stran s rozličnými důsledky (př. etické otázky spojené s koncem lidského života)

Nárok na respektování

- Respektování Id se považuje za nezpochybnitelnou premisu všech morálních a právních závazností,
- za základ lidských práv, v nichž nalézá respektování důstojnosti každého člověka svou institucionální ochranu
- elementární nárok na respekt, který tvoří implicitní předpoklad všech normativních závazností
- lidé ctí sebe sama a druhé jako subjekty možné zodpovědnosti -

Sebeúcta a úcta k druhým

- souvisí úzce (srov. lásku k bližním a k sobě)
- není morální hodnotou mezi dalšími, ani právní normou mezi dalšími právními normami, ani základním právem mezi jinými základními právy, ale jejich premisou
- tím taky nejzásadnějším vztažným bodem morální a právní argumentace

Normativní universalismus

- zahrnuje nutně všechny lidi; všichni patří dle zásady rovnosti do tkáně vzájemného nároku na úctu (respektování), který zakládá celou oblast morálek a práva
- nezávislá na vnějších kritériích (př. životní výkon, společenská užitečnost, individuální znaky jako šarm či inteligence) -

Nezávislá na vnějších kritériích

- byla by tak podrobena externím hodnocením a nemohla plnit postavení posledního (rozhodujícího) vztažného bodu –
- rasismus, sexismus, homofóbie, nerespektování lidí s postižením a jiné ideologie nerovnosti proto představují urážku daných osob i rozvracejí normativní fundamenty lidského soužití

Žádný pojem výkonu

- nezastupuje biologické, intelektuální či morální výkony člověka, ale označuje elementární nárok na respekt, který náleží každému člověka na základě jeho pouhého lidského bytí
- subjekt možné zodpovědnosti: spočívá v principiální i jen potenciální způsobilosti člověka přijímat normativní závaznosti:
- tím zapojen do universální tkáně lidských závazností i tehdy, když není fakticky schopen nebo nechce nést sám aktivně zodpovědnost.

Inkluzivní prostor bez vylučování

- konstituuje prostor morální a právní komunikace jako inkluzivní prostor, z něhož nesmí být nikdo vyloučen

Nejvyšší morální princip

- tvoří krystalizační bod obrazu (pojetí) člověka, nejvyšší cíl a měřítko veškerého zodpovědného jednání v rámci dalších vědeckých disciplín, oblastí života

Ld a autonomie

- *Autonomie je tedy důvodem lidské důstojnosti (dle Kanta)*
- *Důstojnost člověka jako mravního subjektu se základním způsobem vyjadřuje v porozumění svobodě jako autonomii. Svoboda zde neznamena jen negativní „svobodu od“, ale označuje způsobilost sebezákonnodárství (Selbstgesetzgebung) podle všeobecných pravidel, která zahrnují všechny lidi do souvislosti mravního jednání*

Mravní autonomie

- Autonomie u Kanta jako bezpodmínečný (nepodmíněný) mravní nárok, který obsahuje sebezákodárství ve smyslu vazby na morální zákon;
- v případě porozumění autonomii jako svobodnému sebezávazku (freie Selbstverpflichtung; auto-nomos, soulad sebe a zákona) získává stát zdroj pro společné hodnoty a společné závazky k tomu, co je nadindividuálně dobré a správné, tedy k společnému dobru.

Mravní autonomie (ma) jako capacity

- Mravní autonomie dle Kanta poukazuje na specifický způsob bytí člověka, totiž jeho zásadní možnost (capacity) nalézat samostatně (svébytně) důvody a cíle pro své jednání, které taky může ospravedlnit před všemi ostatními lidmi.
- Je třeba ji ale odlišovat od autonomie jednání, která se ptá na aktuální a skutečnou schopnost (ability) člověka, uskutečňovat svou mravní autonomii. Proto se často setkáváme pouze s tímto druhým pojetím autonomie (reálná schopnost samostatně se rozhodovat, vyjadřovat svá přání; srov. např. v oblasti biomedicínské etiky).

Na závěr Id a ma

- *„lidská důstojnost není vlastností ani schopností člověka, ale myšlenkově logickým důsledkem, který vyplývá z mravní autonomie člověka: nepropůjčuje se, může se jen uznat, ne ale odebrat, ale náleží každému člověku jako člověku.“*